

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 79 (1997)
Heft: 6

Artikel: Igl Ischi = 100 onns punt denter Romania e pievel
Autor: Capaul, Giusep
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881672>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 02.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Igl Ischi = 100 onns punt denter Romania e pievel

La Gasetta Romontscha dils 17 da settember 1896 rapporta dalla fundaziun dalla Romania, succedida dus dis avon a Trun. Ella notizia da strusch treis tozzels lingias vegn allegau - immediat suenter l'annunzia dalla fundaziun - „La societad vegn a publicar annualmein in fascichel dad ediziuns ed ovras originalas romontschas sut il tetel „Feglia digl Ischi“. Tenor ils emprems statuts ei il scopo final dalla Romania da realisar era tras ina publicaziun annuala da lavurs romontschas sut il num Igl Ischi. Quel sto vegnir abbonaus da commembers activs (students) e honoraris (tals ella veta practica). Cun la cumpra digl Ischi daventava igl acquistader automaticamein commember dalla Romania.

Daco quei num? Igl Ischi, simbol dalla Ligia Grischa, ei buca daventaus mo emblem dalla vischnaunca da Trun, anzi, era dalla Romania, medemamein fundada leu. Quei che muntava 1424 caparra per libertad ei semidau 1896 en sinonim per salvar lungatg e cultura. La Romania vess buca saviu dar a siu organ cun igl Ischi ina noda-casa pli directiva ed impegnativa.

Revista e fegl da comunicaziun enina

Igl Ischi ei l'ovra da Caspar Decurtins, che ha redigiu el in decenni. Concernent ediziuns da tal gener veva el dabia experientscha, essend staus gia 1876-78 redactur da Monat-Rosen, igl organ dalla Societad da students svizzers (SSS). Dil spért e dalla structura fundamentala ed organisatorica da quella uniun ei era la Romania sortida. Caspar Decurtins ha publicau en Monat-Rosen in'entira seria da studis scientifics davart temas romontschs e grischuns. 1896 ei era igl emprem tom da sia Crestomazia cumparius.

Agl Ischi ha Caspar Decurtins dau tempra speciala. Igl annuari romanian contonscha en cuort temps in ault nivo ed in cumin carschent da lecturas e lecturs. El ha surviu alla Romania dall'entschatta enneu sco revista e fegl da communicaziun enina ed aschia d'instrument per derasar e contonscher sias finamiras cun svegliar e realisar acziun per propi.

Ils emprems Ischis ein vegni stampai a Basilea, lu a Cuera, in schizun a Bruxelles (1906) e plitardvi a Mustér. La revista publicava vegls texts romontschs, material folcloristic sco era lavurs originalas. Agl organ vegneva ei fatg ton dalla redacziun sco dall'editura grondas pretensiuns. A quellas han ins corrispundiu per cuntentientscha generala. Ella secunda ediziun constatescha il redactur: „Il bi beinvegni ch'il pievel romontsch ha fatg all'emprema annada digl Ischi ha dau a nus curascha da schar suandar ina secunda augmentada (pli voluminusa).“ Il diember dad exemplars vendi era identics cun quel dils commembers. 1899 veva la Romania 177 commembers (74 activs e 103 passivs). Lur nums vegnan publicai egl Ischi - e naven da 1908 - tenor cumins, vischnaucas, cantuns ed exteriur. Dils commembers defuncts vegneva ei seregurdau. Tiels activs settractava ei sulettamein da students. Lur diember fuva considerabels. La Romania veva fitgau bein pei en lur retschas. Treis quartas dils commembers eran students catolics dalla Surselva, dil Plaun e da Surmir. Ad els sco als filisters (buca students) vegneva ei adina puspei appellau da procurar per novs commembers. Cun cumprar igl Ischi sustenevan ins idealmein, moralmein e finansialmein la societad editura e sia lavur en survetsch da lungatg e cultura.

1901 vegn tratg bilanza positiva dallas stentas: „Grond e pign, studiau e buca studiau demuossan tschaffen e premura pil lungatg matern. Ins sa forsa dir ch'ei seigi aunc mai vegniu luvrau ton per nies lungatg romontsch sco ual ussa.“ Caspar Decurtins trai la suandonta conclusiun dallas otg numeras redigidas dad el: „Nies operar litterar era influenz-

aus da nos principis religius-etics.“ El vala sco il principal autur intellectual dalla Romania. En quella veseva el ina uniun dalla giuventetgna studentica ell'enzenna dall'idea naziunala (= patriotica).

Alfons Tuor, ch'era dapi sia critica vid la translaziun da „Fabiola“ (1892) en „Nies Tschespet“ buca propi sin corda cun Caspar Decurtins, fuva d'in auter meini concernent igl Ischi. El ha giu „terrau“ alla fin dil 19. tschentaner quella retscha che Caspar Decurtins veva ediu cul suttel „Biblioteca romontscha“. Igl atun 1903, paucs meins avon sia mort, ha Alfons Tuor appellau ella Gasetta Romontscha che la Romania duessi prender a mauns in'ediziun da buna litteratura populara veglia e nova per la scola ed il pievel. Quei postulat, presentaus 1916 e surdaus per execuziun alla redacziun digl Ischi, ei vegnius realisaus 1921 cun la secunda ediziun ufficiala dalla Romania, era numnada: „Nies Tschespet“. Per Alfons Tuor veva igl Ischi cuntegn e character memia litterar-elitar e fuva buca quei ch'el vuleva sco lectura adattada per pievel e scola. L'idea da penetrar - oravontut cun l'offerta da lectura - la scola, ei daventada e restada ina finamira dalla Romania dapi l'entschatta, denton vegnida realisada per propi bia pli tard. Igl Ischi era s'etablius sco rimnader da lavurs scientificas e summa da studis da divers gener, raquintaziuns, ina gronda collecziun da poesias e necrologs.

Contonscher la basa resta la finamira

Igl Ischi ei staus - era sut la redacziun da Pieder Tuor - duront prest dus decennis silla lingia marcada tenor la devisa: „Vinavon per la medema strada“. Onns ora ha igl Ischi formau il forum dalla Romania per declarar e derasar sia „politica“ ed activitads el senn da: „Las finamiras dalla Romania ein era quellas dil pievel“. La Romania ei stada concepida sco in moviment da paucs che ha tschaffau adina pli biars che duevan daventar ils purtaders dil romontsch. Igl Ischi ha fatg pulitamein punts viers il pievel, restond denton preponderontamein

organ litterar-scientific. Pieder Tuor circumscriva l'intenziun aschia: „Nus scrivin per il pievel sco el viva e braha en nossas muntognas. Quei che tucca sil viv la generaziun romontscha ozildi duei resunar ord sia feglia. Ei setracta da construir sin sulom cristian in baghetg litterar-scientific per il pievel romontsch.“ Ell'emprema ediziun - sut la redacziun da Pieder Tuor - entscheiva igl Ischi 1907 era a publicar ils rapports annuals dalla Romania. Quels ensiaran facettas preziasas da sia activitad e historia e vegnan cumpletai pli tard dils rapports dallas uniuns affiliadas.

Denton era il diember da commembers dalla Romania (ed abbonents digl Ischi) carschius sin 350. Cun quei organ leva la Romania contonscher mintga vitg ed uclaun ed il pievel per cheutras engrondir il radius d'acziun. Quei dueva succeder cun tener allerts il senn nazional denter il pievel romontsch. La Romania duei perquei salvar sia radunonza annuala amiez il pievel romontsch - sche pusseivel sin cadruvi. Tenor la devisa: „Pil pievel e cul pievel“ ha la Romania realisau 1910 per l'emprema ga sia fiasta populara a Sumvitg. Ella veva lu varga 500 commembers. Quei diember crescha tochen 1921 - igl onn ch'ella ha festivau siu giubileum d'argien - sin varga 1'000. Gia vegn ei postulau da crear secziuns localas. Dapi sia annada 20 integrescha igl Ischi era inserats che purtavan bials importos.

„Ins ei cuntents, considerond igl Ischi sco fretg da lavur veramein ideala, inspirada d'amur pil lungatg artau. Entras igl Ischi ha la Romania cultivau il lungatg, cunzun denter la giuventetgna studentica. Mo era il pievel ha adina priu art e part dil moviment instradaus dalla Romania. La Romania ha contonschius intent entras las radunonzas generalas encuraschontas, colligiadas cun fiastas dètg popularas. Quellas han purtau las ideas ed il program dalla Romania ora el pievel e buca meins tras la publicaziun digl Ischi, ch'era daventaus in cudisch che pur e signur legia bugen.“

Quei facit ei vegnius tratgs a caschun dalla 25. ediziun digl Ischi (1936). Tochen lu cumpigliavan tut las ediziuns ca. 5'000 paginas, screttas per gronda part dils redactors u cun agid da capavels collaborators.

Era tematisar damondas actualas

Pieder Tuor ha intermediau e contribuì duront 20 onns in bi diember da lavurs cun gronda valeta scientifica e linguistica-naziunala. El ha dau agl Ischi nova veta ed alla Romania biars impuls. Era siu successur, Ramun Vieli, vul ir vinavon per la medema via. Igl intent primar digl Ischi ei - secund el - da mantener e cultivar nies lungatg-mumma. Sut sia egida eis ei vegniu dau gronda peisa a damondas linguisticas-culturalas. Da quels onns ha igl Ischi fitgau ragischs profundas el sulom patern. Ramun Vieli surdat la redacziun cul giavisch ch'igl Ischi dueigi aunc dar pli gronda atenziun a damondas actualas che tochen dacheu.

Per in cuort temps surpren Giusep Demont, Sevgein, la redacziun. La finamira ei da cultivar il lungatg romontsch, siu spért, sia historia, litteratura e tradiziun. Igl Ischi se presenta en in auter format. La plonta historica, igl Ischi, ei circumdada d'in res da feglia ch'enroma ils fundadors dalla Ligia Grischa. Gia suenter dus onns surdat Giusep Demont la redacziun danovamein a Ramun Vieli che procura aunc treis onns l'ediziun digl Ischi.

1945 surpren Guglielm Gadola la redacziun constatond: „Esser successur da quater enconuschents e meriteivels redactors digl Ischi ei nuota lev. Mo da l'autra vart vegnel jeu a dar sapientivamein mia tempra allas eventualas annadas che jeu hai l'honor d'edir.“ Quei ha el teniu, principalmein cun ses studis historics, cumpari en ediziuns sut il frontispezi creaus dil pictur-artist Aluis Carigiet e pli tard da Mattias Spescha. Il diember d'abonnents crescha. Guglielm Gadola - morts en uffeci - ha dau, secund siu successur, Alfons Maissen, ina

tempra tut atgna agl Ischi, essend el ton creativs sco originals. Guglielm Gadola ha adina vuliu scriver mo per il pievel ch'appreziava fetg sias lavurs e legeva bugen quellas. Igl Ischi ha manteniu - era suenter la divisiun dall'uniun en Romania gronda e Romania pintga 1948 - sia muntada sco organ da publicaziun.

Midau savens format e structura

Da 1958-1966 ha igl Ischi giu da setener - secund il conclus dalla Romania - vid la scripziun de e da. En quei interval ei era igl Ischi 50 - l'annada giubilara - cun varga 400 paginas cumparius. Naven da 1966 ha la libertad da scripziun, decidida dalla Romania, era valiu pigl Ischi. Ils onns sissu ein stai caracterisai da grondas midadas structuralas dall'uniun, remplazzond ella la radunonza generala tras quella da delegai. Igl Ischi noda exact quei svilup animau e burasclus.

1973 vegn l'ediziun annuala digl Ischi midada en ina periodica semestriala pli pintga cun ina cuviarta formada da Dea Murk. Quella revista ei daventada in forum da discussiun per dilucidar tut ils problems dalla veta era cun daventar pli pluralistics. La periodica ensiara tschun parts: litteratura e lungatg, economia, damondas socialas e politica, instrucziun ed educaziun, damondas da religiun, historia locala, cronica e tradiziuns popularas (La davosa numera digl Ischi annual ei cumparida 1975 aunc sut l'egida dad Alfons Maissen). Suenter la novaziun tgirava mintga redactur in ressort. Sco tals han signau: Isidor Winzap; Marcus Defuns; Richard Cavigelli; sur Gion Martin Pelican; Norbert Berther; Giusep Decurtins; Sora Florentina Camartin; Paul Decurtins; Beatrix Pally; Ursus Brunold; Conradin Cathomas; Ignaz Cathomen; Heimo Heisch.

1989 tuorna la Romania tier igl Ischi annual. Quel ei pli voluminus, variaus e formaus graficamein dètg individualmein. Sco redacturs ein vegni engaschai: Gieri Venzin, Beat Manetsch; Anita Mazzetta e

dapresent Hubert Giger (Davart las numeras 58-70 - 1973-1985 - ha sur Adrian Dähler ediu 1986 in register tematic).

Igl Ischi - quei resorta da tut ils statuts - era concepìus sco annuari. El ei denton carschius senza ch'el vessi purtau mintg'onn fretgs. El decuors d'in tschentaner eis el cumparius „mo“ 78 gadas. Zacontas ediziuns ein numeras dublas. Quei fatg vegn declaraus cun la munconza da lavurs, mo oravontut da finanzas u dad autras circumstanzas retardontas. Igl Ischi (organ scientific) ei savens tema da gronda discussiun a caschun dallas radunonzas dalla Romania. El ha maina effectuaui reacziuns aschi vehementas sco zacons Tschespets (organ popular). Pliras gadas ha igl Ischi midau frontispezi, format e vestgiu grafic. Era tier la tematica eis ei da constatar midadas essenzialas. Quei che ha entschiet sco exprimida purschida intellectuala-litterara, ei secontinuaui cun ina concentraziun sin fatgs populars-folcloristics per focussar sin reflexiuns davart ils problems ils pli divers da nos dis. Igl Ischi ei daventaui barometer e seismograf da quei ch'ei sedau e sesviluppau en in tschentaner sil camp spirtal, intellectual, litterar egl intschess dalla Romania.

Ina vusch ch'ei drova vinavon

Igl ei vargau zacons onns dapi ch'il davos Ischi ei cumparius. Era egl avegnir vegn quei organ buc a setschentar mintg'onn sin meisa. 1994 ha la Romania decidu da principi da renunziar all'ediziun annuala da ses organs. Tals dueien cumparer mintgamai cu las finanzas lubeschan. La Romania ha impundiu dapi sia fundaziun la pli gronda part da ses mieds per sias ediziuns. Ella ei stada perschuadida da basignar quei portavusch. Impurtont eis ei perquei ch'igl Ischi mantegni era el secund tschentaner sia funcziun da punt che la Romania ha erigiu cun el. Cun quei instrument sa ella contonscher sia finamira per propi, tenend allerts il pievel pigl engaschi e manteniment dil lungatg e dalla cultura romontscha.

Redactors digl Ischi

1897-1906	Caspar Decurtins
1907-1926	Pieder Tuor
1928-1936	Ramun Vieli
1938-1940	Giusep Demont
1941-1944	Ramun Vieli
1945-1961	Guglielm Gadola
1962-1974	Alfons Maissen

Ischi semestril:

1973-1988	Isidor Winzap; Marcus Defuns; Richard Cavigelli; sur Gion Martin Pelican; Norbert Berther; Giusep Decurtins, Sora Florentina Camartin; Paul Decurtins; Beatrix Pally; Ursus Brunold; Conradin Cathomas; Ignaz Cathomen; Heimo Heisch
-----------	--

Ischi annual:

1989-1990	Gieri Venzin
1991	Gieri Venzin e Beat Manetsch
1992-1995	Anita Mazzetta
1996-	Hubert Giger